

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ЗАЛУЧЕННЯ УКРАЇНИ ДО СВІТОВИХ ПОТОКІВ РЕАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Зроблено аналітичну оцінку залучення України до світових потоків реального капіталу та визначено, що вона є нетто-імпортером прямих іноземних інвестицій. Обґрунтовано ключові складові формування міжнародної інвестиційної стратегії України, серед яких залучення інвестицій у стратегічні галузі економіки, переорієнтація імпортних потоків в інвестиційні проекти, інвестиції в інноваційний розвиток, удосконалення інвестиційного середовища та інтеграція України до європейського інвестиційного простору.

Ключові слова: інвестиції, прями іноземні інвестиції, міжнародна інвестиційна діяльність, інвестиційний клімат, міжнародна інвестиційна стратегія.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економічний розвиток України залежить від здатності ефективно використовувати не тільки традиційні, але інтернаціоналізовані ресурси і чинники виробництва постіндустріального суспільства. Це забезпечується за умов реалізації моделей відкритої економіки, адаптованих до внутрішніх особливостей та зовнішнього еволюційного середовища. Міжнародне інвестування відіграє при цьому провідну роль, формуючи канали передачі фінансових і матеріальних ресурсів, науково-технологічних і організаційно-економічних інновацій на новітній інформаційній основі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики і розвитку процесів залучення прямих іноземних інвестицій на макро- та мікрорівні присвячені праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених О. Білоруса, І. Бланка, Б. Губського, Д. Лук'яненка, А. Кредісова, О. Плотнікова, Ю. Козака, Ю. Пахомова, В. Гейця, Є. Панченко, А.А. Пересади, А. Поручника, С. Реверчука, А. Румянцева, В. Сіденка, А. Філіпенка, О. Шниркова, Ю. Макогона, О. Рогача, В. Рокочі. Разом з тим, необхідне подальше дослідження сучасних проявів і перспективних трендів міжнародних інвестиційних процесів і обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності участі України в міжнародних інвестиційних процесах.

Постановка завдання. Метою публікації є аналітична оцінка місця України у світових потоках реального капіталу та формування на цій основі рекомендацій щодо оптимізації міжнародної інвестиційної діяльності країни.

Викладення основного матеріалу дослідження. За останні роки Україна значно підвищила свою інвестиційну активність, свідченням цього є підписання угод про сприяння і взаємний захист інвестицій з більше, ніж 70 країнами світу, укладення більше 50 міжнародних договорів щодо

унікнення подвійного оподаткування, ратифікація Вашингтонської конвенції 1965 р. про порядок вирішення інвестиційних суперечок між державами та іноземними суб'єктами господарювання, вступ України у 2008 р. у СОТ.

За даними Державного комітету статистики, у 2011 р. в економіку України іноземними інвесторами було вкладено 6473,1 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що на 8,1% більше, ніж у 2010 р. та на 14,9% більше порівняно з 2009 р. При цьому, на початок 2012 р. накопичений обсяг інвестицій з урахуванням його переоцінки, втрат, курсової різниці (з 2001 р.) в економіку України склав 49,36 млрд. дол. США [1], що на 10,2% більше обсягів ПІІ на початок 2011 р. та на 23,3% більше порівняно з сукупним обсягом ПІІ на початок 2010 р.; у цілому, накопичені обсяги інвестицій збільшились порівняно з 2001 р. у 10,8 разів.

Проте, оцінка динаміки прямих іноземних інвестицій в Україну порівняно з іншими постсоціалістичними країнами вказує на їх низький рівень: на кінець 2011 р. в Україну надійшло 1084,3 дол. США у розрахунку на одну особу, що на 10,8% більше, ніж у 2010 р. та на 24,3% перевищує рівень 2009 р. Однак, це удвічі менше, ніж у Росії, утричі - ніж у Румунії та Литві, у чотири рази - ніж у Латвії, Польщі та Казахстані. У шість разів більше вкладають у Болгарію та Угорщину, вісім - Словаччину, одинадцять - Чехію. Отже, Україна і далі залишається сильно недоінвестованою державою. На наш погляд, причини такої ситуації криються як у зовнішніх факторах - посткризовій кон'юктурі світового інвестиційного ринку, так і внутрішніх - незадовільній якості ділового середовища. Попри несприятливі екзогенні фактори, незадовільний рівень іноземного інвестування в Україні визначається й рядом внутрішніх причин. Найбільш репрезентативно вони відображаються при формуванні рейтингів конкурентоспроможності та оцінці ділового

середовища країни. Так, у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2011-2012 (The Global Competitiveness Index (GCI) 2011-2012), сформованому аналітичною групою Всесвітнього економічного форуму, Україна опинилась на 82 місці в "компанії" Гватемали, Намібії, Тринідаду і Тобаго та Ботсвани. Побудований на основі комбінації суспільно доступних даних і результатів опитування керівників понад 14 тис. компаній в 142 країнах світу, GCI демонструє градацію країн та їх бізнес-клімату через оцінку 12 складових конкурентоспроможності. За цими критеріями Україна посіла наступні позиції: 1) якість інститутів - 131; 2) інфраструктура - 71; 3) макроекономічна стабільність - 112; 4) здоров'я і початкова освіта - 74; 5) вища освіта і професійна підготовка - 51; 6) ефективність ринку товарів і послуг - 129; 7) ефективність ринку праці - 61; 8) розвиток фінансового ринку - 116; 9) технологічний рівень - 82; 10) розмір внутрішнього ринку - 38; 11) конкурентоспроможність компаній - 103; 12) інноваційний потенціал - 74 [2].

Також результати 14-ої хвили трекінгового дослідження інвестиційного клімату в Україні,

проведеного Європейською Бізнес Асоціацією за підтримки дослідницької компанії InMind, засвідчили рекордне за три останні роки падіння індексу інвестиційної привабливості України у четвертому кварталі 2011 р. до 2,19 [3].

У рейтингу Doing Business-2012 від Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації (IFC) Україна у 2011 р. зайняла 152 позицію зі 183 можливих, погіршивши своє становище порівняно з 2010 р. на 7 позицій [4].

За результатами проведеного нами дослідження очевидно, що обсяги залучених ПІІ в економіку України за період 2001-2011 рр. суттєво перевищували обсяги ПІІ з України (рис. 1). Так, якщо у 2001 р. обсяги ПІІ в Україну перевищували обсяги вивозу українських інвестицій за кордон у 29,3 р., у 2006 р. зазначене співвідношення досягнуло максимального значення за весь період - 88,8 разів, то починаючи з 2007 р. значення показника знаходилося в межах від 4,8 р. до 7,2 р. - у 2011 р. Тобто Україна у світових потоках реального капіталу виступає нетто-імпортером прямих іноземних інвестицій.

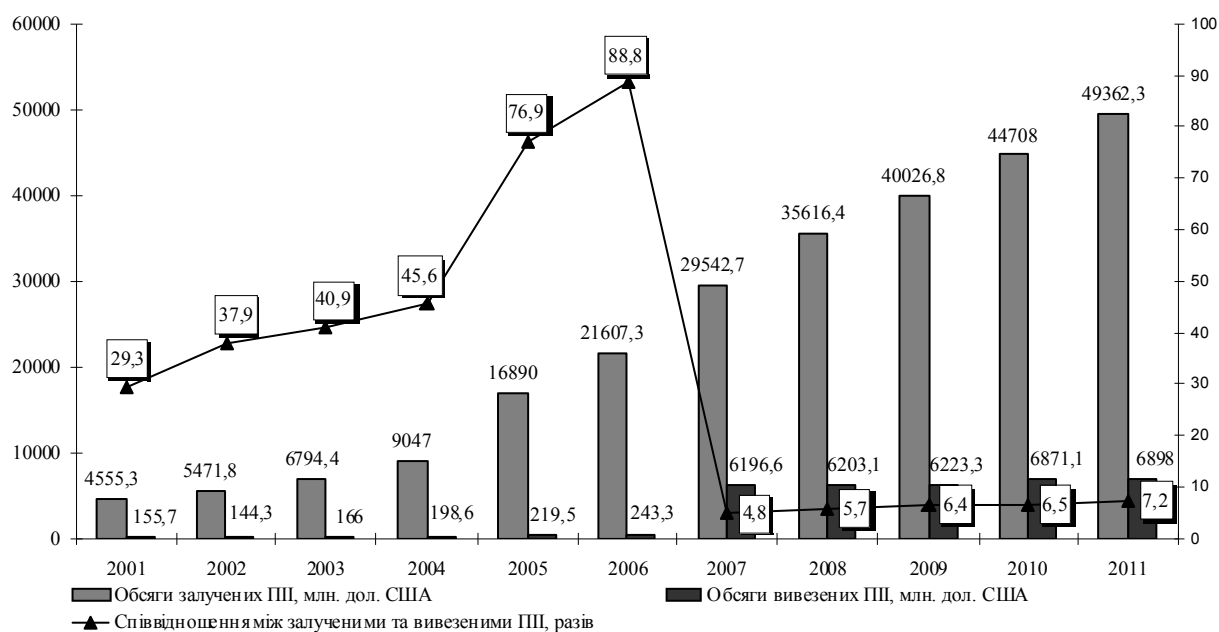

Рис. 1. Співвідношення між залученими та вивезеними ПІІ з України

Згідно здійснених нами розрахунків, переважна частина ПІІ у 2001-2011 рр. в економіку України надходила з країн Європи (табл. 1), при цьому спостерігалась стійка тенденція їх зростання: на кінець 2011 р. обсяг ПІІ з країн Європи склав 27,97 млрд. дол. США, що на 5,9% перевищує рівень 2010 р. та у 12,7 разів більше, ніж у 2001 році (табл. 1). Частка ПІІ з країн цього регіону у загальному обсязі ПІІ в економіку України на кінець 2011 р. склала 56,6%, зменшившись порівняно з 2010 р. на 2,5 відсоткових пункти, проте

зросла порівняно з 2001 р. на 8,4 процентних пункти. Зменшення у структурі ПІІ частки країн Європи у 2011 р. проти рівня 2010 р. було обумовлено суттєвим приростом обсягів ПІІ з країн Азії і перерозподілом частки регіонів на їх користь.

Як засвідчують розрахунки, узагальнені у таблиці 1, упродовж 2001-2011 рр. відбулася суттєва активізація процесів прямого інвестування з країн Азії на фоні значного зменшення потоків ПІІ у країну з країн Америки. На кінець 2011 р.

обсяги ПІІ з країн Азії склали 13,35 млрд. дол. США, що на 26,1% більше, ніж у 2010 р. та у 17,5 разів перевищує показник 2001 р. Поряд з цим,

обсяги ПІІ з країн Америки склали 3,48 млрд. дол. США, що на 2,9% більше порівняно

Таблиця 1

Обсяги і частка регіонів країн світу у потоках ПІІ в економіку України

Регіон	2001 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення, %	
						2011 р. до 2010р.	2011 р. до 2001р.
Обсяги ПІІ, млн. дол. США							
Європа	2194,8	21552,5	23731,7	26413,2	27970,7	105,9	У 12,7 р.б.
Азія	764,2	8257,5	9659,5	10588,0	13348,3	126,1	У 17,5 р.б.
Африка	6,7	109,0	120,3	122,2	121,6	99,5	У 18,1 р.б.
Америка	1185,8	3397,6	3296,5	3381,6	3477,7	102,9	У 2,9 р.б.
Австралія і Океанія	7,1	18,3	24,3	30,3	47,8	157,8	У 6,7 р.б.
Країни СНД	367,1	2168,3	2837,4	3790,0	4011,4	105,9	У 10,9 р.б.
Інші країни*	29,6	113,2	480,7	480,7	384,8	80,1	У 13,0 р.б.
Всього	4555,3	35616,4	40053,0	44806,0	49362,3	110,2	У 10,8 р.б.
Частка у структурі, %							
Європа	48,2	60,5	59,3	59,1	56,6	- 2,5	+ 8,4
Азія	16,8	23,2	24,1	23,7	27,1	+ 3,4	+ 10,3
Африка	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	- 0,1	-
Америка	26,0	9,5	8,2	7,6	7,1	- 0,5	-18,9
Австралія і Океанія	0,2	0,06	0,07	0,08	0,1	+ 0,02	- 0,1
Країни СНД	8,1	6,1	7,1	8,5	8,1	- 0,4	-
Інші країни*	0,5	0,34	0,93	0,72	0,8	+ 0,08	+ 0,3
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-

* До інших країн віднесено ті, інформація про обсяги ПІІ з яких конфіденційна згідно, із Законом України "Про державну статистику"

з 2010 р. та лише у 2,9 р. перевищує рівень 2001 року. Відповідно, частка країн Азії у структурі інвестованих коштів в економіку України зросла з 16,8% у 2001 році до 27,1% - у 2011 р., а питома вага країн Америки, навпаки, знизилась з 26,0% у 2001 р. до 7,1% - у 2011 р.

Досить стабільну позицію стосовно здійснення ПІІ в Україну займають країни СНД, інвестиції з цього регіону на кінець 2011 р. склали 4,01 млрд. дол. США, що на 5,9% перевищує рівень 2010 р. та майже в 11,0 р. - аналогічний показник 2001 р. (табл. 1). Частка країн цього регіону у структурі ПІІ в економіку України протягом 2001-2011 рр. коливалась від 6,1% - у 2008 р. до 8,5% - у 2010 р., а на кінець 2011 р. склала 8,1% відповідно.

На нашу думку, доцільно здійснити дослідження за регіонами країн, що найактивніше здійснювали інвестування в Україну. Розпочнемо його з країн Європи. Характеризуючи країни Європи щодо здійснення ними ПІІ в національну економіку, відзначимо, що серед трійки лідерів упродовж 2001-2011 рр. залишаються Німеччина, Нідерланди та Австрія (табл. 2). При цьому частка Німеччини у загальному обсязі ПІІ в економіку України зросла з 5,5% у 2001 р. до 15,8% - у 2011 р., питома вага Нідерландів - збільшилась з 8,2% до 9,8% відповідно, а частка Австрії зросла з 3,2% до 6,9%.

Трійка країн-лідерів за обсягами прямого інвестування серед азійських країн представлена відповідно Кіпром (понад чверть всіх ПІІ в

**Визначення країн - найбільш активних інвесторів в Україну за регіонами світу
(у % до загального обсягу)**

Регіон світу	2001 р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	Відхилення (+, -)	
						2011 р. до 2010р.	2011 р. до 2001р.
Європа, всього	48,2	60,5	59,3	59,1	56,6	- 2,5	+ 8,4
у тому числі:							
- Німеччина	5,5	18,0	16,5	15,8	15,0	- 0,8	+ 9,5
- Нідерланди	8,2	9,0	10,0	10,5	9,8	- 0,7	+ 1,6
- Австрія	3,2	6,9	6,5	5,9	6,9	+ 1,0	+ 3,7
Азія, всього:	16,8	23,2	24,1	23,7	27,1	+ 3,3	+10,3
у тому числі:							
- Кіпр	10,8	21,5	21,5	22,2	25,6	+ 3,4	+ 14,8
- Туреччина	0,8	3,6	0,4	0,3	0,4	+ 0,1	- 0,4
- Республіка Корея	3,9	0,5	0,4	0,4	0,4	-	- 3,5
Африка, всього:	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	- 0,1	-
у тому числі:							
- Єгипет	0,1	0,01	0,0	0,0	0,0	-	- 0,1
- Ліберія	0,05	0,02	0,0	0,0	0,0	-	- 0,05
- Сейшели	0,03	0,27	0,29	0,27	0,2	- 0,07	+ 0,17
Америка, всього:	26,0	9,5	8,2	7,6	7,1	- 0,5	- 18,9
у тому числі:							
- США	16,6	4,1	3,5	2,7	2,1	- 0,6	- 14,5
- Віргінські Острови	5,6	3,7	3,4	3,3	3,3	-	- 2,3
- Канада	1,2	0,3	0,3	0,2	0,2	-	- 1,0
Австралія й Океанія, всього:	0,2	0,06	0,07	0,08	0,1	-	- 0,1
у тому числі:							
- Австралія	0,2	0,02	0,02	0,02	0,0	- 0,02	- 0,2
- Маршаллові острови	-	0,03	0,04	0,05	0,04	- 0,01	+ 0,04
- Нова Зеландія	-	0,01	0,01	0,01	0,06	+ 0,05	+ 0,06
Країни СНД, всього:	8,1	6,1	7,1	8,5	8,1	- 0,4	-
у тому числі:							
- Російська Федерація	6,7	5,2	6,7	7,6	7,3	- 0,3	+ 0,6
- Казахстан	0,01	0,6	0,4	0,5	0,5	-	+ 0,49
- Азербайджан	0,01	0,05	0,05	0,07	0,1	+ 0,03	+ 0,09

економіку України), Республікою Кореєю та Туреччиною (по 0,4% загального обсягу ПІІ відповідно).

Частка країн Африки у потоках ПІІ в Україну порівняно з іншими регіонами є досить незначною (від 0,2% до 0,3% за аналізований період) і переважною мірою участь в них приймали лише три країни - Сейшели (обсяги з цієї країни були домінуючими серед країн регіону), Ліберія та Єгипет. Участь країн регіону Австралії й Океанії у світових потоках капіталу до України також доволі низька, регіон представлений такими країнами, як Австралія, Маршаллові острови та Нова Зеландія.

Прямі іноземні інвестиції з країн Америки надходили в основному з США, Британських Віргінських островів і Канади, за аналізований період частка всіх трьох країн у загальному обсязі ПІІ в економіку України неухильно скорочувалась.

Серед країн СНД лідерами за обсягами вкладених коштів в економіку України у 2001-2011 роках залишались Російська Федерація, частка якої зросла з 6,7% до 7,3% від загального обсягу ПІІ, Казахстан (обсяги інвестицій з цієї країни суттєво зросли, але все ж залишаються на дуже низькому рівні - 0,5%) та Азербайджан (0,1% від загального обсягу вкладених інвестицій в економіку України).

Стосовно географії ПІІ в економіку України, зауважимо, що у 2011 р. інвестиції надійшли із 128 країн світу, а до десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більше 83,0% загального обсягу ПІІ, ввійшли: Кіпр - 25,6% від загального обсягу ПІІ, Німеччина - 15,0%, Нідерланди - 9,8%, Російська Федерація - 7,3%, Австрія - 6,9%, Велика Британія - 5,1%, Франція - 4,5%, Швеція - 3,5%, Віргінські Острови (Брит.) - 3,3% та США - 2,1% відповідно. Причому, якщо обсяги ПІІ, вкладених інвесторами Кіпру, у 2001 р. становили 10,8% від загального їх обсягу, у 2008 р. - 21,5% відповідно, то у 2011 р. зросли до 25,6%, що вказує на значне погіршення "якості" іноземних інвестицій. Ми вважаємо, що інвестиції з Кіпру до України є криміногенним капіталом, оскільки значна частина цих грошей належить українським бізнесменам, які раніше вивели в цей офшор кошти з метою ухилення від сплати податків (на Кіпрі сплачуються відносно невеликі податки), а згодом вони "відмивають" свої гроші під виглядом ПІІ. Наприклад, кіпрська фірма нібито купує в Україні банк або підприємство, тоді як насправді це український бізнесмен купує майно сам у себе; використовуються такі псевдоінвестиції найчастіше для фінансування виборчих кампаній та інші цілі, далекі від реального бізнесу, при цьому не створюються нові робочі місця, не надаються технології, устаткування тощо.

Моніторинг масштабів ПІІ з України в економіку інших країн світу дає підстави стверджувати, що протягом 2008-2011 рр. переважна більшість українських інвестицій спрямовувалась до країн Азії (94,4% загального обсягу всіх інвестицій з України у 2008 р., 92,5% - у 2011 р.), другу позицію, хоча й зі величезним відривом, посідають країни СНД, третю - країни Європи. При цьому варто відзначити, що абсолютна більшість вітчизняних інвестицій протягом аналізованого періоду серед азійських країн спрямовувалась до Кіпру, що свідчить про прагнення вітчизняних бізнесменів вивести кошти в офшорну зону. Загалом, інвестиції з України до Кіпру в такому великому обсязі виникли, можна сказати, одномоментно, у другій половині 2007 р. Так, на 1 липня 2007 р. вони склали 263,1 млн. дол. США, а на 1 січня 2008 р. - вже 5,826 млрд. дол. США. Інвестувала в той період свої мільярди до Кіпру, головним чином, єдина українська структура - компанія SCM, що належить найбагатшому українцеві та парламентарію Р. Ахметову.

До числа пріоритетних для інвестування вітчизняних коштів країн входить, окрім Російської Федерації, Латвії та Грузії, ще одна країна - Британські Віргінські острови. На нашу думку, це вказує на наявність активної співпраці вітчизняних суб'єктів господарювання з офшорними центрами, зокрема Кіпром і Британськими Віргінськими островами. Незважаючи на відносно стабільну частку інвестиційних потоків до офшорних центрів у їх загальному обсязі, починаючи з 2008 р. має місце значне збільшення позитивного сальдо інвестиційних операцій для України, однією з причин якого є зниження рівня безпеки зберігання фінансових ресурсів у офшорних центрах через світову фінансову кризу. Як наслідок, інвестиційні ресурси стали активно повертатися до України не через підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної економіки, а, більшою мірою, через небезпечність їх знаходження у офшорних центрах, що дає підстави зробити висновки про наявність "тіньових" інвестиційних потоків та ухилення від сплати податків.

Для України важливою є упровадження ефективної стратегії залучення та використання ПІІ, яка повинна ґрунтуватися на принципах політики обмеженого інвестиційного протекціонізму, спрямованого на захист стратегічних галузей економіки, створення сучасного імпортозаміщуючого та експортоорієнтованого виробництва, переорієнтації на паритетні форми корпоративної інтеграції. Враховуючи ці принципи, доцільне упровадження таких підходів до формування міжнародної інвестиційної стратегії України:

eba.com.ua/.../index14_results_ukr

4. Doing Business 2012: Doing Business in a More Transparent World [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2012>

5. Краплина В. В., Науменко В. І. Державне

регулювання прискороного становлення інноваційної моделі розвитку України: Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення; Монографія: У 2 ч. - К.: КНУБА, 2009. - Ч. 2. - 2007. - 236 с.

Аннотація

Оксана Гаврилюк, Руслана Билык

АНАЛИТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА УЧАСТИЯ УКРАИНЫ В МИРОВЫХ ПОТОКАХ РЕАЛЬНОГО КАПИТАЛА

Сделана аналитическая оценка участия Украины в мировых потоках реального капитала и определено, что она является нетто-импортером прямых иностранных инвестиций. Обоснованы ключевые составляющие формирования международной инвестиционной стратегии Украины, среди которых привлечение инвестиций в стратегические отрасли экономики, переориентация импортных потоков в инвестиционные проекты, инвестиции в инновационное развитие, совершенствование инвестиционной среды и интеграция Украины в европейское инвестиционное пространство.

Ключевые слова: *инвестиции, прямые иностранные инвестиции, международная инвестиционная деятельность, инвестиционный климат, международная инвестиционная стратегия.*

Summary

Oksana Gavriilyuk Ruslana Bilyk

ANALYTICAL ASSESSMENT OF ATTRACTING FOREIGN DIRECT INVESTMENTS INTO UKRAINE

In this article, we have determined that Ukraine is a net importer of foreign direct investments and analyzed mechanisms of further attracting foreign capital flows into Ukraine. We have discussed key components of the Ukrainian international investment strategy, in particular - attracting capital into strategic industries, substituting imports of goods by direct investment projects into the respective sectors, investments into innovations and growth, improving investment environment and ultimate integration of Ukraine into the EU investment flows.

Keywords: *investments, direct foreign investments, international investments, climate for investments, international investments strategy.*